

NOTE ȘI CONSULTAȚII

PE MARGINEA UNUI GLOSAR LA OPERA LUI PAVEL DAN

De curind a apărut, sub îngrijirea lui Florian Potra, o culegere de nuvele ale scriitorului ardelean Pavel Dan¹. La sfârșitul volumului se află un glosar care cuprinde 52 de cuvinte considerate de editor mai puțin cunoscute; pentru acestea se dau fie sinonime, fie explicații, menite să contribuie la înțelegerea completă și exactă a textelor în care apar cuvintele respective.

E adevărat că în opera lui Pavel Dan se găsesc relativ multe cuvinte cu o circulație redusă (mai ales regionalisme). Un glosar era necesar, fără îndoială; dar, așa cum a fost alcătuit, glosarul nu își atinge scopul în toate cazurile, ba, uneori, stârnește nedumeriri prin modul cum au fost alese sau glosate cuvintele „rare” întâlnite în paginile volumului.

Credem că puțini cititori au întors foile pentru a căuta la sfârșitul cărții cuvinte ca baie (de sare) „ocnă”, bobotaie „vlvâtaie”², ghiold „ghiont”, care nu au un caracter strict regional și, în orice caz, nu îngreuiază înțelegerea pasajelor în care apar; poate că nici nu ar fi fost nevoie să figureze în glosar. Să admitem că nu e nici un rău dacă se dau explicații și acolo unde nu sînt necesare. Ne întrebăm însă după ce criterii s-a condus editorul când a inclus în glosar aceste cuvinte și a lăsat de o parte pe altele cam tot atât, dacă nu chiar mai puțin cunoscute, ca, de pildă: chepeneag, ciupag, clop, fiacăr, glajă, polojenie, reverandă³. Înșirarea acestor cuvinte nu vrea să fie un argument în favoarea dreptului lor de a intra în glosar; pentru ca acesta să nu fie nici incomplet, nici prea încărcat, fiecare cuvînt, în parte, necesită o examinare atentă. Dar se pot găsi în volumul lui Pavel Dan numeroase cuvinte care, cu siguranță, ar fi meritat mai mult decît baie, bobotaie, ghiold să fie incluse în glosar. Iată cîteva exemple:

coprșeu „sicriu” (p. 78);

corlan „coș, horn” (p. 207, 219);

eclajie „pămînt, proprietate a bisericii, folosit de preot” (p. 35); cuvîntul nu figurează nici în DLRC, nici în dicționarul lui Candrea (= CADE), nici în cel al lui Tiktin (= TDRG)

¹ Pavel Dan, *Serieri alese*. Ediție îngrijită și prefațată de Florian Potra, București, E.S.P.L.A., [1957].

² În *Dicționarul limbii române literare contemporane* (= DLRC), nu se face nici o mențiune din care să rezulte că bobotaie ar fi regionalism.

³ Nici lista aceasta, nici cele care vor urma nu au pretenția să fie complete.

fleură „gură, fleancă” (termen peiorativ): *Marș tnainte!.. Nu ți-ai putut fin fleură* (p. 40)¹;
 fodorî, pl. „un fel de manșete (increțituri sau dantele) la mânecile ieii” (p. 219);
 golgotină „buruiană care crește prin lanuri” (p. 26);
 jeliță „vînt ușor, răcoros” (p. 142); cf. TDRG, s. v.: „linder Wind, Lüftchen”; Ștef Pașca, *Glosar dialectal*. . . , București, 1928, s.v. ieliță: „vînt subțire care bate în cursul verii”;
 năglag „un fel de lut, întrebuințat ca tencuială” (p. 199);
 paclă „pachet”: *N-avea bani nici pentru o paclă de lăbac* (p. 224);
 prospoiat „răsfirat, aflat, infoiat”: *O pasăre... cu coada prospoiată* (p. 17);
Un braț de paie prospoiat în cale (p. 203);
 tiriboanță „roabă”; cuvîntul e întrebuințat, ironic, ca sinonim pentru „brîșoșăretă”: *Tînărul [baron] care umblă cu tiriboanța cu două roate și vinde lapte și castraveți* (p. 154);
 țangău „băietan, vlăjgan” (p. 165);
 a zgăura „a se uita lung, a zglî ochii (la ceva)”; *În casa lui va fi lapte și copăniți* *nu-i vor zgăura seara la porți străine cu oala în mînă* (p. 143).

Primele șapte cuvinte din lista de mai sus nu sînt înregistrate în cele două volume apărute (A—L) din DLRC; eclejie, golgotină, jeliță, năglag, paclă, prospoiat, tiriboanță, țangău nu se găsesc în CADE. Menționăm acest lucru pentru a arăta că cititorul nu găsește cu ușurință în altă parte lămuririle care ar fi trebuit să existe în glosar; (treccm peste faptul că nu i se poate pretinde să le caute în alt loc decît la sfîșitul volumului pe care îl citește).

Ar fi fost bine ca glosarul să cuprindă și cuvintele care au în opera lui Pavel Dan sensuri mai puțin obișnuite sau cunoscute numai în unele părți ale țării:

baci „nene, bădie”² (p. 185);
 a clăcui „a face un lucru de mîntuială”: *Tortul ăsta tot trebuie tors din nou. Asămănător numai mi-a clăcuit lina* (p. 36); DLRC, CADE, TDRG și Dicționarul Academiei (= DA) nu cunosc acest sens;
 dubit „julit, zdrelit”: *Catul alb... cu pielea dubită pe coaste* (p. 196);
 a învrăjbi e întrebuințat de Pavel Dan cu înțelesul de „a alunga, a băga spaimă (în cineva)”³: *Dar și cînd se supăra nebulunul ti bătea de seula satul pe casa lor, Uneori... Dumbrăveanu... trebuia să plece prin sat să-și caute copiii învrăjbiți* (p. 296);
 dîră, în a umbla în dîra... „a fi preocupat, a se interesa (de ceva)”: *Numai să vină popa cu cocanii, beienii și ceilalți, apoi vom vedea. — Popa se vede că în dîra asămănător umblă* (p. 316);
 motor „automobil, autocamion”: *Care, oi, vite și motoare zbîrnăitoare alergau în toate părțile* (p. 145); cf. diminutivul *motorăș*, la p. 59;
 năframă „a nu însemna „năframă mică”, cum s-ar putea crede, ci „batistă” (p. 214);
 a se purta „a da zor, a se grăbi”: *Tatăl tău adapă vitele să mergeți la sămănaș* *Ascultă-l, dragă, și purtați-vă; poate isprăviți mîine acolo* (p. 47);
 silît, în a fi silît pe ceva „a avea nevoie de ceva”: *Ce, mă! Eu ts silît pe pămîntul tău? Eu am ce-mi trebuie...* (p. 27);
 slab, în vorbe slabe „vorbe urite, necuviințe” (p. 38); cf., la TDRG s.v., sensul asemănător de „necurat” pe care pare să-l aibă adjectivul, în lucru slab.

¹ Cuvîntul fleură apare și în bucata *Studentul Livadă*, publicată de Pavel Dan în revista *Blajul*, II, 1935, nr. 11—12: *Murășanu se zborși de sub plapomă: — Ține-ți fleură Muscă!* (p. 486). În ediția Potra, fleură devine...fluieră (p. 182)!

² Baci cu acest sens (< ung. bácsi „idem”) nu este, de fapt, același cuvînt cu baci „cioban”.

³ Înțelesul de „a băga spaima (în cineva)”, înregistrat în DA, este ilustrat cu un singur citat, din Țichindeal.

Editorul glosează, just, biraie¹ (ale curții) „logofeți de curte”; ar fi fost, poate, necesar să se menționeze și sensul de „primar” pe care îl are cuvântul la p. 170 (aici apare singularul).

Pentru unele cuvinte din glosar se dau explicații incomplete, ca, de pildă: c e g l ă u „bucată de lemn dintre loitrele carului”; l e a s ă (a carului) „impletitură de nuiele”; p ă n u r ă „șesătură de lână” (orice fel de șesătură de lână?); p o g ă n i c i „argați tineri” (ar fi trebuit să se adauge: „care mână boii”).

O serie de cuvinte sînt glosate greșit:

f i ș c ă nu înseamnă „fișe de iarbă”; textul scriitorului ne lămurește mai bine decît explicația din glosar: *Filimon ședea pe un răzor înalt și ierbos; o fișcă tomatecă pe care, ascunsă cum e între bucate, vara n-o taie coasa și toamna, cînd e bătrînă, n-o mîncă vitele* (p. 289); cf., în DA, f i ș c ă u „un fel de iarbă”;

a s e i n c o t o r a nu înseamnă „a se împiedica” (nu poți să te încotorezi de o piatră sau de un scaun!) ci „a se împunge, a se înțepa într-un c o t o r (= partea de jos a tulpinii unei plante tăiate, care rămîne ieșită din pămînt)”; iată și textul în care apare cuvîntul: *Sfîntul era desculț... Dar nu se încotora. Miriștea țepoasă și spinii rusești se muiau sub pașii* (p. 291);

p o d m o l (p. 295) nu înseamnă „coastă de deal” (!?), ci „terasă de lut în jurul caselor țărănești”; cuvîntul se găsește, cu acest sens, la TDRG; cf. CADE, s.v. p o m n o l;

p o r o d i ț ă înseamnă „descendent, urmaș” (vezi citatele la p. 33 și 104), nu „neam, spiță”; cf. Ștefan Pașca, *op. cit.*, s.v., unde se dă și etimologia: srb. p ó r o d i c a „Nachkommenschaft”;

p r e m i n d ă e glosat „parte ce revine cîntăreților de biserică din prisoase” (sic!). Cuvîntul are, ce e drept, și acest sens², dar nu în opera lui Pavel Dan: după cum putem citi la p. 304, iobagii (nu cîntăreții!) primesc premindă, de la baron (și nu din prinoasele aduse la biserică!);

s i c i t o r (= sicitor, sucitor; p. 196, 211)³ înseamnă „băț rotund și neted cu care se întinde aluatul”, nu „făcăleț” (acestuia i se spune, în regiunea din care e originar, Pavel Dan în care se petrece acțiunea nuvelor lui, m e l e s t e u sau m e s t e c ă t o r).

Foarte curios ni se pare felul cum e glosat verbul a s e t ă u i (derivat de la t ă u „baltă, lac”). Iată, mai întîi, frazele în care apare cuvîntul: *Soarele, sfîrlînd în gemuri, curge în sală, tîuindu-se pe jos* (p. 174). *Unsoarea sarea afară din butoi, se tîuia prin odaie* (p. 322). Glosarea „a se bălăci” e cu atât mai inexplicabilă, cu cît editorul avea la îndemînă un pasaj care conține echivalentul exact al lui a s e t ă u i: *Din discul (soarelui) pe jumătate lopit curge materia galbuie bătîindu-se pe jos* (p. 110—111).

Autorul glosarului comite, cîteodată, erori la refacerea singularului de la substantivele atestate la plural⁴: de la u i o ș e (neutru!) se reface un singular u i o ș ă „scurtă de lână”, în loc de u i o ș (cf. h u i o ș „haină cu mîneci”, la Ștefan Pașca, *op. cit.*); s c o v e r z i devine, la singular, s c o v a r g ă ⁵, în loc de s c o v a r d ă, și e glosat, greșit, „plăcintă”, în loc de

¹ Scris, greșit, biraie. În treacăt fie spus, mai sînt și alte greșeli de ortografie. Vom da un singur exemplu: în *pietrii și în bolovanii* (*Gînd românesc*, IV, 1936, nr. 1, p. 26) devine în *pietrii și în bolovanii*, atît în volumul *Urcan Bătrînul. Nuvele*. Cu o introducere de Ion Chinez, București, 1938, p. 213, cit și în ediția Potra (p. 207). Așadar, în loc să fie înlăturată o greșală, s-a mai adăugat una. Din păcate, există și intervenții în limba operei lui Pavel Dan; acesta din urmă serie g r u m a z i i (*Abecedar*, I, 1933, nr. 29—30, p. 6), nu g r u m a j i i, ca în ediția Florian Potra (p. 219). Nu e o problemă de ortografie!

² Vezi CADE, unde e vorba însă de „prinoase”.

³ Datorită, probabil, unei greșeli de tipar, în glosar a apărut sicitor.

⁴ De ce nu se procedează la fel în toate cazurile, și pentru biraie, pene, ogășii și p o g ă n i c i se păstrează pluralul?

⁵ S c o v a r g ă e singularul de la s c o v e r g i, înregistrat de TDRG, s.v. s c o v a r d ă.

„clătită”, în ciuda textului din care reiese că aceste două cuvinte nu sînt sinonime : *Ce ai făcut azi de mîncare?* . . . — *Tot scoverzi și plăcinte* (p. 153).

Rîndurile de mai sus nu au urmărit altceva decît să atragă atenția asupra unor greșeli care, fără prea mare greutate, ar putea fi evitate la o eventuală retipărire a *Scrierilor alese*. Operele regretatului scriitor, de la a cărui moarte se vor împlini în vara aceasta douăzeci de ani, merită să fie puse la îndemina cititorului într-o ediție îngrijită din toate punctele de vedere.

ANDREI AVRAM

RĂSPUNS CITITORILOR

G. BOBOC — Valea lui Mihai

1. *Intrebare* : — Cum se analizează sintactic versurile :

*N-avem nici vreme de închinat
Căci vremea ni-e în mîni la voi,
Avem un suflet încă-n noi*

Și parcă l-ați uitat!

Răspuns : Propoziția întîi este principală regentă (trebuie spus „principală regentă” pentru că există și principale neregente, precum și regente care nu sînt propoziții principale), a doua — subordonată cauzală, a treia — principală, a patra — adversativă, (Găsiți explicații privitoare la *și*, introducînd propoziții adversative, în Gramatica Academiei R.P.R., vol. al II-lea) Fiînd vorba de o propoziție adversativă, ar fi trebuit ca la sfîrșitul versului al 3-lea să se pună virgulă.

Părerea — greșită — că propoziția a 4-a este atributivă se explică prin aceea că adesea atributivele calificative echivalează cu niște coordonate (de obicei copulative). În cazul de față : *Avem un suflet, și parcă l-ați uitat* = avem un suflet, pe care parcă l-ați uitat, chiar dacă sensul e același, formal construcțiile nu trebuie confundate.

În legătură cu aceeași frază, ne întrebați care este predicatul propoziției a doua. Predicatul este numai *e*, deoarece are sensul „se află”, „există”.

Verbul *a avea* nu este auxiliar nici în propoziția întîi, nici în a treia.

2. *Intrebare* : — Ce specii de propoziții se găsesc în versurile :

*Ați pus cu toții jurămînt
Să n-avem drepturi și cuvînt;
Bătăi și chinuri, cînd țipăm
Obezi și lanț, cînd ne mișcăm
Și plumb, cînd istoviți strigăm
Că vrem pămînt!*

Răspuns : Propoziția întîi e principală regentă, a doua — completivă directă. O considerăm completivă (și nu atributivă), nu pentru că răspunde la întrebarea *Ce-ați pus?* sau *Ce-ați jurat?* (Se poate obiecta că, la fel de bine, putem întreba *ce jurămînt*), ci pentru că *a pune jurămînt* este o locuțiune verbală (= a jura), determinată în întregimea ei de propoziția a doua.

Propoziția a treia este principală regentă eliptică și cuprinde cuvintele : *Bătăi și chinuri... obezi și lanț... și plumb*. Celelalte trei propoziții nu pun probleme, așa că nu le mai discutăm.

În legătură cu alte probleme, ridicate de dv. într-o scrisoare anterioară — care ne-a parvenit cu mare întârziere — aveți dreptate semnalînd greșelile frecvente de exprimare sau de ortografie remarcate în școala unde lucrați. E într-adevăr regretabil că nu toți profesorii, indiferent de specialitate, aplică consecvent noile norme ortografice.

S. St.